
CANON REGIONAL, CANON TRANSNAȚIONAL: ARHEOLOGII LINGVISTICE ȘI LITERARE ÎN CONTEMPORANEITATE

CZU:165.1+305

<https://doi.org/10.52505/filomod.2022.16.02>

FORME DE MISOLOGIE ÎN CERCETAREA MILITANTĂ

Ion PLĂMĂDEALĂ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3403-4017>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Chișinău

Forms of Misology in Activist Research

Abstract. *The paper foregrounds the multiplication of various forms of misology, of hatred of reason and rationality, in general intellectual and academic discourse in recent decades in Western societies. Some interdisciplinary explanations for the causes of this phenomenon are proposed, and critically analysed are mysological manifestations in the socio-human sciences, primarily feminism and gender studies, as well as some deleterious effects on the general culture, the academic ethos and the peer-review evaluation system.*

Keywords: *misology, rationality, research justice, feminism, gender studies.*

Rezumat. *Comunicarea argumentează multiplicarea mai multor forme de misologie, de ură a rațiunii și raționalității, în discursul intelectual general și cel academic din ultimele decenii în societățile occidentale. Sunt propuse câteva explicații interdisciplinare pentru cauzele acestui fenomen și analizate critic manifestări misologice în științele socioumane, în special, în feminism și studiile de gen, precum și anumite efecte deleterii asupra culturii generale, etosului academic și a sistemului de evaluare peer-review.*

Cuvinte-cheie: *misologie, raționalitate, justiția cercetării, feminism, studii de gen.*

Întrucât chestiunea pe care ne-am propus să o abordăm în cadrul conferinței noastre este una prea vastă și complexă, vom încerca în continuare să punctăm câteva aspecte mai relevante, niște tendințe simptomatice ale discursului intelectual și academic din societățile occidentale către o atitudine tot mai dominantă de misologie, adică de ură a raționalității. Platon, în cunoscutul său dialog *Phaidon*, îi acuza pe filozofii sofiști de această atitudine pentru că ei

sunt *antilogikoi*: adică ei încearcă să argumenteze o teză și totodată contrariul acesteia. Doar poetul, care se află sub inspirația divină, se poate dispensa de exercițiul inteligenței, iar filozoful, care urmărește știința, este obligat să o practice în mod metodic. Din cooperarea particulară a acestor două facultăți a rezultat ulterior convergența dintre credința creștină și gândirea filosofică, dintre Roma și Atena, care va da naștere la ceea ce se va numi Europa, civilizația europeană. Rațiunea, raționalitatea a constituit nucleul acestei convergențe, deoarece toți oamenii, afirmă Descartes, dincolo de multiplele diferențe care îi separă, se reunesc în facultatea comună a rațiunii care este „lucrul cel mai bine distribuit din lume” (Descartes, 1987, p. 1). Decartes numea rațiunea și „bunul-simț”, *le bon sens*, acea aptitudine comună tuturor oamenilor de a judeca bine și a distinge adevărul de fals, iar această distincție fiind posibilă anume prin exercițiul metodic al rațiunii.

Amintesc aceste lucruri binecunoscute pentru a sublinia că formele de misologie care se înregistrează în diverse tipuri de discursuri academice, publice, culturale din ultimele 2-3 decenii repudiază atât gândirea abstractă și formele pervertite ale rațiunii – raționalismul, scientismul –, cât și întreaga cunoaștere partajată care constituie ceea ce se numește cultură în sens antropologic. Tematizată și popularizată de Im. Kant prin noțiunea de *sensus communis*, de Ed. Husserl prin cea de *Lebenswelt*, de Michael Polanyi prin conceptul de „cunoaștere tacită”, cultura implicită, cultura populară se descompune tot mai mult într-o lume aplatizată de globalizare, artificializată de tehnică și supusă algoritmului eficienței absolute. Aceste tendințe de radicalizare a modernității sunt relevante pentru discuția noastră în măsura în care descriu un proces tot mai generalizat de evadare din realitate, de negare a realității și de refugiu fie în ideologii, care promit o viață plină de sens și speranță, fie în tehnologii tot mai puternice menite să mărească umanitatea prin prosteze și inteligență artificială, să o vindece de toate maladiile și să-i asigure imortalitatea. Ceea ce este comun acestor proiecte promovate de elitele culturale, cognitive și tehnocratice occidentale este respingerea categorică a realității, a noțiunilor de natură umană și lege naturală, a organicului, disprețul ostentatoriu pentru tot ce apare ca fiind de bun-simț, natural și familiar. Respectiv, sunt demonizate acele discipline care le afirmă, începând cu biologia, sociobiologia, psihologia evoluționistă și terminând cu științele liberale care se obstinează să perpetueze moștenirea clasicismului antic, a Iluminismului și marilor tradiții cultural-artistice europene. Bulversările sociale și demografice care s-au produs în procesele globalizării neoliberale din ultimele decenii au zdruncinat toate modurile de gândire și conceptele cognitive anterioare, în special după ce societățile vestice au adoptat, din anii 1980, politici multiculturaliste care așază în relații antagoniste diferitele identități – religioase, sexuale, rasiale

și culturale. Ca urmare, au fost demantelate mai multe principii ale regimului intelectual care au stat atât la temelia democrației liberale, cât și a științei liberale, anume studiul, dezbaterea și argumentul rațional. În măsura în care liberalismul, în special odată cu epoca iluministă, se asociază cu progresul științelor moderne, cu una din cele „două mai mari idei” (Zagzebski, 2021) – *că există o realitate obiectivă în afara minții umane pe care oamenii o pot înțelege treptat* –, devine tot mai evident că societățile liberale intră în criză existențială atunci când nu mai pot stabili o ierarhie consensuală de adevăruri factuale.

Genealogia tradiției antiintelectuale, antiraționale în perioada modernă și în modernitatea târzie este una în general binecunoscută, în special, ne amintim de Școala de la Frankfurt care denunța Iluminismul ca figură emblematică a gândirii totalitare sau de Jean Baudrillard, cel care începe cruciada postmodernă împotriva rațiunii legitimând nihilismul și relativismul cognitiv, cultural și moral. „Adevărul este un lucru de care trebuie să scapi cât mai curând posibil și să-l dai mai departe altcuiva. Ca și boala, este singura cale de a te vindeca de el” (Baudrillard, 1987, p.13). După revoluțiile contraculturale care se produc pe ambele maluri ale Atlanticului în anii '60 ai secolului trecut, provocând democratizarea învățământului superior și propagarea culturii de masă, declinul nivelului intelectual în societățile occidentale a fost documentat în mai multe studii de referință. Aș menționa, în special, lucrarea lui Richard Hofstadter *Anti-Intellectualism in American Life* (1963) și monografia lui Philippe Nemo *La régression intellectuelle de la France* (2011), în care el constată o decădere fără precedent a nivelului școlar, anihilarea pluralismului de opinii în mass-media, subiecte interzise și excluse din dezbaterea publică, cenzură și logică obscurantistă, legi care instituie o poliție a gândirii pentru că acuză și condamnă pentru delict de opinie, pentru exprimarea unor judecăți intelectuale; intelectuali purtați prin tribunale după ce emit idei incomode și ostracizați prin campanii regizate de sacrificare a țapului ispășitor. Pentru degradarea cunoașterii academice, este relevantă lucrarea lui Neven Sesardić, din 2016, tradusă în limba română cu titlul *Când rațiunea pleacă în vacanță. Filozofii în politică*. Autorul examinează numeroase simptome de misologie, de trădare a rațiunii în favoarea pasiunilor politice de către celebri reprezentanți ai filosofiei analitice care, trădându-și rațiunea în favoarea pasiunilor politice, au inaugurat spiritul de turmă, gândirea gregară și agresiv intolerantă care predomină azi în universitățile occidentale. Disident al regimului comunist din Iugoslavia, ulterior profesor titular și invitat al unor universități europene și americane, Sesardić constată cu amărăciune că ambianța academică din fostele regimuri din Europa de Est era în fapt mult mai tolerantă față de ideile

neortodoxe decât cea care domnește în prezent în numeroase universități vestice (*ibidem*, p. 164).

Aceste tendințe alarmante s-au agravat și generalizat în ultimele două decenii în spațiul public, în special, odată cu revoluția informațională a internetului. Ceea ce apăruse, la începutul digitalizării lumii, ca promisiune a democratizării și emancipării cunoașterii s-a transformat în *Fabrică a cretinului digital*, precum și-a intitulat sugestiv cartea Michel Desmurget (2019). Astăzi trăim cu toții în lumea postadevărului, a teoriilor complotiste și obscurantiste difuzate virotic de către rețelele sociale ale capitalismului digital, care exploatează în scopuri lucrative pulsuniile ancestrale și vulnerabilitățile biologice ale creierului nostru reptilian. Ele funcționează de o manieră similară cu cea a ideologiilor religioase și politice care se hrănesc din resursa afectivității și emotivității, lămurindu-ne cum niște minți strălucite ca ale lui Wittgensein și Tarski au putut să cadă pradă iluziilor propagandei marxiste de tip sovietic. Capitalismul digital, care se bazează pe așa-numita „economie a atenției”, a declanșat o „lovitură de stat epistemică” și antidemocratică, un haos informațional în scopul cuceririi dominației epistemice instituționale, argumentează într-o lucrare magistrală Shoshana Zuboff (2019), profesoară la Harvard. În aceeași ordine de idei, studii efectuate în științele neurocognitive argumentează că înlocuirea lecturii cărților tipărite prin lectura digitală afectează în sens negativ structurile noastre cognitive și neuronale, atrofiază procesele de gândire cele mai profunde, analiza și inteligența critică, adică acea facultate fundamentală care îi permite individului să-și înțeleagă locul și rostul său în lume. Prin urmare, toate aceste transformări modifică atât subiectul cunoașterii, cât și piața de idei consubstanțială democrației liberale, care se bazează pe dezbateri agoniste, raționalism deliberativ și un cadru moral larg împărtășit. Concluziile cercetătorilor care analizează aceste derive ale *Zeitgeist*-lui contemporan converg către o diagnoză clinică – faptul că trăim într-o perioadă de mare sminteală, de nebunii colective care se propagă de o manieră epidemică. Putem menționa niște titluri emblematice în acest sens, precum *Apocalypse cognitive* (2021), de sociologul Gérald Bronner, *The Madness of Crowds* (2019) de Douglas Murray sau volumul semnat de un grup de cercetători francezi și intitulat *Un xxie siècle irrationnel? Analyses pluridisciplinaires des pensées →«alternatives»* (François, 2018).

Lucrul cel mai frapant în această cotitură de la raționalitatea științifică către forme de gândire irațională, către idei delirante care transgresează atât sensul comun, cât și rigorile metodelor disciplinare este că a pornit din universități. S-a glosat intens la această temă despre responsabilitatea pe care o poartă în respectiva derivă marile figuri franceze ale structuralismului și postmodernismului: J. Derrida, M. Foucault, G. Deleuze ș.a. care au fost

reciclați în universitățile americane în nebuloasa care s-a numit *French Theory*. Textele acestora au fost în cele mai dese cazuri scoase din contextul lor original și simplificate între anii 1980 și 1990 în mutația aplicativă a postmodernismului. Pe parcursul acestei mutații, o nouă cohortă de teoreticieni militanți cu vederi stângiste, proveniți din minoritățile etnice, sexuale și migrante au convertit procedeele retorice posmoderniste de reducere la absurd, de punere în abis și deconstrucție a sensurilor încetățenite în unelte politice de combatere a nedreptăților sociale. Conceptele au primit o încărcătură valorică și normativă, deci ideologică, inclusiv prin împrumuturi din puritanismul moral protestant și imaginarul american traumatizat de memoria sclavagismului, a legilor de segregare rasială ș.a. Ceea ce s-a numit până atunci Teorie, cu majusculă, s-a metamorfozat într-o serie de teorii (*theories*): postcolonială, *queer*, teoria critică a rasei și altele care au fost angrenate în magistrala întreprindere de eradicare a tuturor formelor de opresiune de care se face vinovat bărbatul alb creștin și heterosexual, care întruchipează în noua metanarațiune a claselor superioare convertite la religia *woke* figura absolut malefică a Occidentului contemporan. În mutația aplicativă s-a produs o joncțiune nefirească între tradiționala cultură critică academică și așa-numita „cunoaștere activistă” generată de activiștii mișcărilor sociale. Ceea ce a rezultat a fost un conglomerat ideologic difuz numit Dreptatea Socială Critică (*Critical Social Justice*), care animă teoriile amintite și din care au derivat ulterior concepte și principii-cheie pentru universitățile anglo-saxone actuale, precum „nedreptatea epistemică”, „violența simbolică” sau „justiția cercetării”. Acest proces a fost descris fie drept o radicală reformă a gândirii, fie drept o revoluție culturală care transformă treptat universitățile în biserici ale gândirii corecte, ale cenzurii, îndoctrinării și recondiționării psihice a studenților conform preceptelor noilor ideologii inchizitoriale. Ca reacție la aceste involuții apar organisme care își propun să monitorizeze respectarea libertății academice în SUA sau Marea Britanie sau se înființează instituții de învățământ alternative, precum Universitatea din Austin care și-a luat ca deviză urmărirea neînfricată a adevărului (*We're building...*). Mai grav este că, dobândind legitimitate academică nemeritată, aceste ideologii se infiltrează în toate instituțiile publice, inclusiv învățământul primar și secundar, mijloacele media mainstream, lumea corporatistă și în politică.

Precum se știe, feminismul deține întâietatea în combaterea gândirii raționale, în special, cunoscuta Donna Haraway a excelat în acest sens prin „epistemologia punctului de vedere”, o epistemologie care decretează că realitatea nu există ca exterioritate, că socialul este o „naturăcultură” în care

trebuie șterse orice frontiere, toate limitele ce separau în mod tradițional viul și artefactul tehnologic, umanul de animal, o epistemologie care își propune ca obiectiv asumat „destabilizarea categoriile gândirii occidentale” (Gardey, 2013, p. 3).

Postura misologică s-a agravat după 2000, odată cu subsumarea feminismului în studiile de gen care se raliază programatic la scepticismul postmodernist radical după care cunoașterea obiectivă este un construct al relațiilor de putere și deci în principiu inaccesibilă.

Rezumând, după un deceniu, rezultatul evoluției în cauză, teoreticiană Sally Haslanger subliniază că cercetarea feministă a avansat enorm pe calea debarasării de vestigiile raționalității cu ajutorul ipotezei că „rațiunea este «genderizată» sau, mai exact, că rațiunea este «bărbătească» sau «masculină»”. (Hausslanger, 2012, p. 35). Concluzia sa generală este că teoria feministă trebuie să evite de a investi în rațiune și raționalitate, motivând prin premisa, nedemonstrată, că poziția rațională „reflectă și consolidează relațiile de putere care îi avantajează pe bărbații albi privilegiați (*ibidem*, p. 36).

Astfel, rațiunea a devenit inamicul numărul unu al teoriilor actuale de gen care au îmbrățișat noua ideologie transgender. Judith Butler, întemeietoarea acestei orientări, aplicându-i lui M. Foucault o interpretare părtinitoare, ajunge să nege nu numai diferența sexelor, ci și materialitatea corpurilor: „corpul nu este «sexualizat» în niciun sens anterior determinării sale înăuntrul discursului prin care el este investit cu o «idee» a sexului natural sau esențial. Sexualitatea este o organizare istorică specifică a puterii, discursului, corpurilor și afectivității” (Butler, 1990, p. 117). Utilizând la fel de arbitrar noțiunea lingvistică de performativ a lui Austin, ea ajunge să confunde sexul cu genul prin ideea că discursurile despre sex și gen le înrăuiesc într-un mod nemijlocit, că actele de vorbire performative ar produce efecte nu numai în realitatea intersubiectivă – socială, simbolică, politică sau juridică, ci și în lumea concretă a vieții, în realul material.

Împreună cu așa-numitele „științe indigene” instituționalizate în tot mai numeroase universități occidentale, care valorifică superstițiile și credințele în zeități, studiile de gen reanimează în context academic gândirea magică, credința mistică după care *nomina sunt numina*, adică există o identitate esențială între cuvânt și lucrul pe care îl numește, deci ar fi posibil să creezi lucruri prin cuvinte. Prin această credință se poate explica faptul că majoritatea absolută a celor care se declară femei transgender sunt, biologic, „femei cu penis”. Ceea ce se numește azi identitate de gen se determină într-o manieră circulară și totalmente subiectivă și declarativă, adică: „declar că sunt femeie sau bărbat, sau creatură” etc. și solicit să fiu apelat prin pronumele cutare sau

cutare. Există deja o listă infinită de aceste noi pronume neutre și specifice de gen prin care preferă să li se adreseze acele persoane care se revendică de la identități fantasmate pe un spectru genurial nelimitat. Toate acestea ar fi niște bizarerii dacă nu ar părăsi sălile de curs, dar canonizarea lor în cadrul legal în tot mai multe țări îi somează pe toți membrii societății să adere fără rezerve la o lume ficțională și investește o castă privilegiată de magicieni cu puterea de a monitoriza și taxa devierile de la uzul prescris al cuvintelor și al gândirii corecte.

Implicațiile respectivelor reforme autoritare în planul antropologic, metafizic, lingvistic, al practicilor comunicării vor trebui analizate, dar deja putem afirma cu certitudine că ele vor destabiliza și mai mult sensul comun, cultura generală și modurile în care ne raportăm la și emitem aserțiuni despre realitate.

Ultimul exemplu de înfrângere a gândirii raționale pe care îl vom aduce vizează evaluarea academică inter pares sau *peer review*. Este vorba despre experimentul sociologic de reproducere a farsei Sokal pe care l-au realizat trei intelectuali – Helen Pluckrose, redactor-șef la revista *Areo*, James Lindsay, matematician și Peter Boghossian, profesor de filosofie la Universitatea de Stat din Portland (din care ulterior a fost licențiat). Din mai 2017, pe parcursul a 10 luni, aceștia au scris 20 de articole pe care le-au trimis la reviste academice consacrate în domeniile cercetării pe care le-am descris mai sus ca vlăstare ale Teoriei postmoderne bazate pe identitate și angajate la cauza dreptății sociale critice.

Din cele 20 de articole depuse, 7 au fost acceptate și 4 publicate în reviste de specialitate, 7 se aflau în proces de evaluare și aveau șanse mari să fie tipărite în momentul când farsa a fost deconspirată în presă. Autorii și-au descris proiectul ca studiu de etnografie reflexivă prin care să demonstreze coruperea ideologică și etică a unor sectoare ale științei în care e posibil să publici lucrări oricât de aberante și deplasate. Pentru scopul propus, ei și-au însușit literatura existentă și jargoanele specializate prin care „idei absurde și smintite să devină acceptabile la cele mai înalte standarde de respectabilitate academică” (Pluckrose; Lindsay; Boghossian, 2020). Fiecare articol înainta o teză absurdă sau imorală care era în consonanță cu orientările și preferințele ideologice ale revistei și se încadra în canonul academic al disciplinei respective. În unul din materialele publicate, care se bucurase de calde recenzii din partea experților, după ce analizează cazuri ale violului canin, autorii propun ca bărbații să fie ținuți periodic în lesă precum câinii pentru a preveni „cultura violului” produsă de „masculinitatea toxică”. Eseul *Penisul conceptual ca un construct social*, redactat în jargonul studiilor gender și publicat online în revista *Cogent Social Science* argumentează că abordarea greșită de a considera penisul

drept organ sexual masculin, și nu ca un construct social este responsabilă nu numai de atitudinile agresive și abuzive ale „masculinității toxice”, ci și de schimbările climatice. Într-un articol acceptat de *Hypatia*, reputată revistă de filosofie feministă, autorii propuneau clasificarea studenților după identitățile lor favorizându-i pe cei marginalizați și discriminându-i pe studenții albi prin diverse măsuri punitive, precum interdicția de a vorbi în clasă sau de a primi răspunsuri adresate prin email din partea profesorilor. Se invoca scenariul ca ei să fie solicitați să se așeze la parter sau să fie încătușați cu lanțuri artificiale la încheieturi sau glezne pe toată durata cursului pentru a-i face să conștientizeze fragilitatea privilegiilor de care se bucură nemeritat. Un alt articol conținea extrase masive din opul lui Hitler *Mein Kampf*, rescrise în idiomul feminismului intersecțional și în care cuvântul „evreu, evreii” era înlocuit cu „albii”.

Cu regret, astfel de exemple pot fi multiplicat mult și bine, întărindu-ne percepția și convingerea că dispozițiile misologice au un viitor asigurat în viața intelectuală și academică.

Referințe bibliografice:

1. BAUDRILLARD, Jean. *Cool memories. 1980-1985*. Paris: Galilée, 1987.
2. BRONNER, Gérald. *Apocalypse cognitive*. Paris: PUF, 2021.
3. BUTLER, Judith. *Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity*. New York and London: Routledge, 1990.
4. DESCARTES, René. *Discours de la méthode*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin, 1987.
5. DESMURGET, Michel. *La fabrique du crétin digital*. Paris: Éd. du Seuil, 2019.
6. FRANÇOIS, Stéphane (dir.). *Unxxiesiècle irrationnel? Analyses pluridisciplinaires des pensées «alternatives»*. Paris: CNRS Éditions, 2018.
7. GARDEY, Delphine. Donna Haraway: poétique et politique du vivant. In: *Cahiers du Genre*. 2013, nr. 3, p. 171-194.
8. HAUSSLANGER, Sally. *Resisting Reality. Social Construction and Social Critique*. New York: Oxford University Press, 2012.
9. HOFSTADTER, Richard. *Anti-intellectualism in American Life*. New York: Alfred A. Knoff, 1963.
10. LINDSAY, J., BOGHOSSIAN P., PLUCKROSE, H. *Academic Grievance Studies and the Corruption of Scholarship* [online]. Disponibil: <https://areomagazine.com/2018/10/02/academic-grievance-studies-and-the-corruption-of-scholarship/> [citat 11.08. 2021].
11. MURRAY, Douglas. *The Madness of Crowds*. London: Bloomsbury Continuum, 2019.
12. NEMO, Philippe. *La régression intellectuelle de la France*. Paris: Texquis, 2011.
13. SESARDIĆ, Neven. *When Reason Goes on Holiday. Philosophers in Politics*. New York: Encounter Books, 2016.

14. *We're Building a University Dedicated to the Fearless Pursuit of Truth* [online]. Disponibil: <https://www.uaustin.org/> [citat 19.10.2022].
15. ZAGZEBSKI, Linda Trinkaus. *The Two Greatest Ideas: How Our Grasp of the Universe and Our Minds Changed Everything*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2021.
16. ZUBOFF, Shoshana. *The Age of Surveillance Capitalism*. New York: Public Affairs, 2019.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socioculturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.

CZU:821.135.1-1.09

<https://doi.org/10.52505/filomod.2022.16.03>